

Реферативний огляд джерел із конституційно-правової тематики, опублікованих у 2022 році

ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вітик Ю. І. Забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України : дис. ... д-ра філософії / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2022. 284 с.

Дисертація містить комплекс науково-теоретичних та практичних питань, пов'язаних із дослідженням поняття, змісту та вдосконалення забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України. Наголошено на тому, що в конструкції «правова основа діяльності поліції» закладено фактор обов'язкового оцінювання відповідних нормативно-правових актів на предмет аргументації послідовності реалізації тих чи інших юридичних норм органами й підрозділами поліції, що детермінує правовий характер діяльності поліції. Визначено, що міжнародно-правові стандарти поліцейської діяльності щодо забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні є: 1) корелятивним відображенням міжнародної політико-правової фіксації універсальної природи прав і свобод людини; 2) одним із факторів наближення законодавства України до відповідних міжнародно-правових документів; 3) засобом у інтеграційному процесі під час виконання вимог адаптації національного законодавства до відповідних міжнародних стандартів поліцейської діяльності; 4) формою практичного вдосконалення правових засад поліцейської діяльності відповідно до міжнародних зобов'язань України, зокрема у сфері забезпечення прав і свобод людини. Встановлено, що дослідження забезпечення дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина в поліцейській діяльності кореспондується з методологією, а відтак із методами дослідження, які застосовуються в межах юридичної науки, зокрема науки конституційного права. Отже, це теоретико-правове дослідження корелюється із впровадженням теоретичних результатів у реальний організаційно-правовий зміст практичної поліцейської діяльності.

Вольський О. І. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади: порівняльний аналіз на прикладі Республіки Польща та України : дис. ... д-ра філософії / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2022. 356 с.

У дисертації з'ясовано історіографічні, теоретико-методологічні та практично-емпіричні атрибути охоплення, структурування, систематизації і порівняння еволюції, чинників, параметрів, процедур, регламентацій, складових та наслідків історичних і чинних етапів становлення та розвитку систем й органів місцевого самоврядування, локального суспільно-політичного процесу й адміністративно-територіального устрою в умовах спершу централізації, а згодом децентралі-

зації влади у Республіці Польща й Україні. Це реалізовано внаслідок розв'язання ключових дослідницьких завдань, зокрема: оцінювання історіографії проблем становлення і розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади у Польщі та Україні; систематизації понятійних, концептуальних та загалом теоретико-методологічних засад і підходів до дослідження сутності, видів, моделей, структури, легітимності, розвитку, повноважень, функціоналу місцевого самоврядування в умовах демократизації і децентралізації влади; з'ясування і порівняння особливостей та наслідків децентралізації влади у межах процесів становлення і чинного стану формування органів місцевого самоврядування і складових адміністративно-територіального устрою у Польщі та їх впливу на Україну; структурування виявів, практик і показників ефективності передання державних повноважень «згори вниз» як наслідок децентралізації влади та впливу цього процесу на формування і функціонування місцевого самоврядування на рівні громад у Польщі й Україні.

Діденко О. М. Конституційно-правові гарантії права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні : дис. ... д-ра філософії / Національний авіаційний університет, Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2021 (дата захисту: 27.06.2022).

У дисертації на основі аналізу існуючого доробку вітчизняних і зарубіжних науковців у галузях загальної теорії держави та права, конституційного і муніципального права, міжнародного, адміністративного та кримінального права, публічного управління і політології, а також положень Конституції України і Виборчого кодексу України, інших нормативно-правових актів здійснено комплексне дослідження сучасного стану і перспектив розвитку, вдосконалення конституційно-правових гарантій права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні. Розкрито теоретичні особливості природи, змісту і видів конституційно-правових гарантій права обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Визначено поняття названих гарантій в «об'єктивному» та «суб'єктивному» значеннях. Обґрунтовано низку пропозицій щодо внесення змін до законодавства України. Зокрема, запропоновано у статтях 76 і 103 Конституції України чітко встановити таку вимогу до кандидатів у народні депутати України та на пост Президента України, як відсутність у них громадянства (підданства) іншої держави (подвійного громадянства). Крім того, пропонується встановити в Основному Законі України заборону на внесення змін до виборчого законодавства, що стосуються основних елементів виборчої системи (типу виборчої системи для конкретних виборів, виборчої квоти, виборчого бар'єру, умов реєстрації кандидатів, розміру грошової застави тощо), менш як за рік до відповідних виборів, а також урегулювати статус, повноваження і гарантії незалежності Центральної виборчої комісії та її членів.

Ірклієнко А. І. Бікамералізм в умовах формування конституційної демократії : дис. ... д-ра філософії / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2021 (дата захисту: 30.06.2022). 212 с.

У дисертації здійснено аналіз бікамералізму в умовах формування конституційної демократії. У контексті запровадження в Україні двопалатного парла-

менту запропоновано, щоб парламент складався з двох палат — Сенату (верхня палата) та Національних Зборів (нижня палата). Аргументовано, що верхня палата має формуватися на основі мажоритарної виборчої системи відносно більшості, за якої будь-яка політична партія може висунути свого кандидата до мажоритарного округу, де буде обраний кандидат, або кандидат до верхньої палати може бути самовисуванцем. До її компетенції, поряд із законодавчою діяльністю, необхідно віднести надання згоди на призначення Президентом України керівників як незалежних контрольно-наглядових, регуляторних органів та органів зі спеціальною компетенцією, так і підзвітних Президенту України, формування відповідних органів чи призначення посадових осіб (Генерального прокурора, керівників Служби безпеки України та Антимонопольного комітету України, половину складу Ради Національного банку України, суддів Конституційного Суду України, членів Вищої ради правосуддя, членів Центральної виборчої комісії, національних регуляторних комісій, Національного антикорупційного бюро України). Обґрунтовано, що формування нижньої палати парламенту в Україні доцільно організувати на основі пропорційної виборчої системи з відкритими виборчими списками. Нижня палата парламенту України має забезпечувати формування Кабінету Міністрів України на основі партійного представництва. За дорученням Президента України політичні сили, що перемогли на виборах до нижньої палати, повинні сформувати уряд. Коаліція політичних сил у нижній палаті парламенту визначатиме кандидатуру Прем'єр-міністра і персональний склад уряду України, які вносяться одночасно з програмою діяльності уряду на затвердження нижньої палати парламенту. Кандидатура Прем'єр-міністра, персональний склад уряду та програма діяльності уряду затверджується також верхньою палатою парламенту. Розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо впровадження системи двопалатного парламенту».

Кучер С. А. Забезпечення права людини на вільне вираження поглядів і переконань: конституційно-правовий аспект : дис. ... д-ра філософії / Академія праці, соціальних відносин і туризму. Київ, 2021 (дата захисту: 02.03.2022). 199 с.

Дисертацію присвячено визначенню сутності та особливостей конституційно-правового забезпечення права людини на вільне вираження поглядів і переконань в Україні, вивченню зарубіжного законодавства та практики реалізації досліджуваного права людини, а також розробленню на цій основі науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій стосовно вдосконалення законодавства у цій сфері. Встановлено, що структурними елементами свободи слова як природного права особи, відображеного в міжнародних (універсальних та регіональних) документах із прав людини, є такі можливості людини: відстоювати власну думку; вільно висловлювати думку (це право включає право шукати, отримувати, передавати та передавати інформацію та ідеї); свобода змінювати свої погляди; не висловлювати свою позицію. Аргументовано, що структурним елементом свободи людини є також можливість відмови від власних поглядів, і її також доцільно включити до міжнародних договорів із прав людини. Зроблено висновок, що право на інформацію є частиною свободи вираження людської думки. Здатність шукати, отримувати інформацію та ідеї є основою свободи слова.

Свобода слова забезпечується поширенням і переданням інформації та ідей. Це означає, що право на інформацію має подвійний статус як складова індивідуальної свободи переконань — вони належать як до права формувати свою думку, так і до права висловлювати свою думку. Розглянуто зарубіжний досвід конституційно-правового забезпечення права людини на вільне вираження поглядів і переконань. Зроблено висновок, що в багатьох зарубіжних країнах спостерігається тенденція формування спеціального галузевого законодавства щодо свободи отримання та розповсюдження інформації. Аргументовано доцільність для нашої держави взяти до уваги позитивний американський досвід здебільшого тому, що перше місце посідає свобода слова як провідний напрям розвитку держави та ключовий, необхідний елемент в усіх сферах життєдіяльності держави. На підставі цього запропоновано внести відповідні зміни до статті 34 Конституції України, беручи за основу чинні положення Першої поправки Конституції США.

Майніна М. С. Особливості реалізації державного суверенітету в Європейському Союзі : дис. ... д-ра філософії / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2022. 226 с.

Дисертацію присвячено дослідженню особливостей реалізації державного суверенітету в Європейському Союзі. У роботі з'ясовано теоретико-концептуальні засади дослідження державного суверенітету, зокрема проаналізовано основні сучасні концепції державного суверенітету зарубіжними вченими. Розглянуто реалізацію державного суверенітету країнами Європейського Союзу, основні етапи трансформації та інші властивості цього об'єднання. Розкрито особливості реалізації країнами-членами державного суверенітету в зовнішніх зносинах Євросоюзу. Досліджується вплив Європейського Союзу на реалізацію державного суверенітету країнами-кандидатами на вступ до Євросоюзу, а також політика Європейського Союзу щодо реалізації державного суверенітету асоційованими державами. Автор запропонував власну класифікацію надання та відмови у членстві в Європейському Союзі. У дисертації з'ясовано вплив Європейського Союзу на реалізацію Україною державного суверенітету та систематизовано й доповнено основні інструменти обмеження такого впливу.

Медведська В. Ю. Деліберативна демократія як модель взаємодії держави та громадянського суспільства : дис. ... д-ра філософії / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021 (дата захисту: 31.08.2022). 216 с.

Дисертація є однією з перших наукових робіт, у якій системно досліджено зміст, сутність та значення деліберативної демократії у сучасному політичному процесі, зокрема детально розкрито особливості взаємодії держави та громадянського суспільства у межах деліберативної моделі демократії. Розглядається «нова» модель демократії, яка змогла б подолати кризу представницької демократії, що спричинена трансформацією соціальних цінностей у напрямі індивідуалізму, зниженням рівня задоволеності громадян політичними елітами, які обираються для представлення їхніх інтересів, відсутністю механізмів взаємодії між державною владою та інститутами громадянського суспільства, низьким рівнем політичної комунікації тощо. Визначається, що сьогоденне постмодерне суспільство, на відміну від традиційного, націлене на побудову двостороннього

діалогу у взаємовідносинах між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства, що передбачає створення нових форм взаємодії та досягнення консенсусу. У зв'язку з цим дослідження концептуальних підходів до формування та впровадження елементів деліберативної демократії, розбудови ефективного деліберативного процесу постає релевантним для позитивних зрушень у напрямі становлення деліберативної демократії в Україні.

Моргун В. В. Конституційно-правове забезпечення матеріальної та фінансової основ місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних державах : дис. ... д-ра філософії / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021 (дата захисту: 09.09.2022). 236 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційно-правового забезпечення матеріальної та фінансової основ місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних державах, а також визначенню перспектив удосконалення законодавства і правозастосовної практики в Україні в цій сфері. Здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми — розроблення теоретико-методологічних засад і підходів, обґрунтування практичних рекомендацій щодо забезпечення матеріальних та фінансових основ місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні. Проаналізовано доктринальні й нормативні джерела місцевого самоврядування, методологію дослідження, історіографію розвитку, поняття і зміст конституційно-правового регулювання права жителів територіальних громад самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Зосереджено увагу на історичній ретроспективі розуміння сутності місцевого самоврядування, характеристик місцевого самоврядування і територіальних громад. Розкрито теоретичні засади організації та діяльності територіальних громад, загалом системи місцевого самоврядування, виокремлено низку його моделей. Обґрунтовано прихильність до концепції місцевого самоврядування, що базується на природному і невідчужуваному праві громад на самоврядування, обмеженому втручанні держави у справи громади. Розглянуто поняття «основи місцевого самоврядування» в сучасній вітчизняній та зарубіжних доктринах.

Савич Є. С. Право людини на звернення в Україні: конституційно-правовий аналіз : дис. ... д-ра філософії / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2021 (дата захисту: 30.06.2022). 240 с.

Дисертацію присвячено комплексному конституційно-правовому дослідженню права людини на звернення як нормативно регламентованої форми комунікативної взаємодії особи та держави. Проаналізовано історико-правові передумови становлення і розвитку права людини на звернення. Досліджено поняття звернення в конституційному праві як базової категорії. Запропоновано авторське визначення дефініції «звернення людини (громадянина)» в конституційно-правовому вимірі. З'ясовано місце права на звернення в системі основних прав і свобод людини. Досліджено конституційно-правові засади права людини на звернення, а також шляхи вдосконалення його законодавчого регулювання. Запропоновано у статті 40 Конституції України розширити коло суб'єктів, які зобов'язані прийняти і розглянути звернення. Розглянуто акти Конституційного Суду України на предмет інтерпретації сутнісних характеристик права людини

на звернення. Проаналізовано міжнародно-правові стандарти права людини на звернення, які відображені в актах міжнародного права на універсальному та загальноєвропейському рівнях. Досліджено правове регулювання реалізації права людини на звернення в законодавстві зарубіжних країн.

Синицин П. М. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в контексті рішень Європейського суду з прав людини : дис. ... д-ра філософії / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2021 (дата захисту: 30.06.2022). 240 с.

Дисертаційна робота є комплексним монографічним дослідженням застосування рішень Європейського суду з прав людини Конституційним Судом України у своїй інтерпретаційній діяльності. Встановлено, що інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України є ширшою за надання офіційного тлумачення норм Конституції України, вона охоплює також тлумачення під час перевірки конституційності нормативних актів, публічних (внутрішніх та міжнародних) договорів (та під час розгляду конституційних скарг). Розкрито роль рішень Європейського суду з прав людини як джерела конституційного права України, що має складну, комплексну природу, поєднуючи в собі властивості одночасно правоінтерпретаційного акта та судового прецеденту, при цьому застосуванню як джерела права підлягають рішення, постановлені Європейським судом з прав людини не лише щодо України, а й щодо всіх держав-учасниць Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Пропонується внесення доповнень до Закону України «Про Конституційний Суд України», які передбачили б можливість зміни рішення Конституційного Суду України у разі визнання його таким, що суперечить Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Тобто у разі, коли міжнародною судовою установою буде встановлено, що рішення Конституційного Суду України суперечить Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, передбачити надання можливості Конституційному Суду України переглядати таке рішення за умови висловленої ініціативи зацікавлених сторін за нововиявленими обставинами.

Сліпенюк В. В. Конституційне право особи на використання в судочинстві рідної мови або мови, якою вона володіє : дис. ... д-ра філософії / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2021 (дата захисту: 14.01.2022). 288 с.

Дисертацію присвячено дослідженню конституційного права особи на використання в судочинстві рідної мови або мови, якою вона володіє. З'ясовано, що у правовій науці є фрагментарні дослідження конституційного права особи на використання в судочинстві рідної мови або мови, якою вона володіє, що здійснювалися протягом трьох періодів: дорадянського, радянського та незалежності, в контексті правового статусу перекладача, принципу мови судочинства та реалізації мовних відносин в українському суспільстві. Аргументовано конституційну природу права особи на використання в судочинстві рідної мови або мови, якою вона володіє, з огляду на наявність у ньому формально-правової, змістової та процесуальної складових. Сформульовано поняття «конституційне право особи на використання в судочинстві рідної мови або мови, якою вона володіє» та визначено ознаки цього права. Обґрунтовано, що досліджу-

ване право належить до групи громадянських прав і свобод людини. Особливу увагу зосереджено на співвідношенні із правом на справедливий суд та правом на безоплатну правову допомогу. Визначено поняття, ознаки та систему міжнародних стандартів забезпечення досліджуваного права, що відображені у міжнародних договорах у сфері прав людини. Здійснено класифікацію останніх залежно від ступеня обов'язковості, територіально-просторової дії, кола адресатів та суб'єктів встановлення. Аргументовано, що позиція Європейського суду з прав людини щодо проблемних питань реалізації цього права нині є сталою, а всю сукупність рішень, у яких вона сформована, класифіковано на окремі групи: щодо підстав та специфіки залучення перекладача, щодо визначення рівня володіння мовою, щодо обсягу перекладу, щодо якості перекладу та щодо оплатності послуг перекладача. Визначено поняття, ознаки та систему гарантій досліджуваного права. Охарактеризовано механізм реалізації досліджуваного права. Встановлено, що перекладач має відповідати лінгвістичним та нормативним вимогам. Запропоновано при Державній судовій адміністрації України та її територіальних управліннях створити відділи судового перекладу. Сформульовано рекомендації щодо забезпечення умов надання лінгвістичної допомоги особі, яка не володіє державною мовою.

Спінчевська О. М. Конституційний юрисдикційний процес: сучасний стан та перспективи удосконалення : дис. ... д-ра філософії / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2021 (дата захисту: 24.06.2022). 266 с.

У дисертації обґрунтовано теоретичні положення щодо сучасного стану конституційного юрисдикційного процесу, зокрема його ефективності як засобу захисту прав і свобод людини і громадянина, а також розроблено на цій основі рекомендації щодо його вдосконалення, зокрема щодо внесення низки змін до національного законодавства з питань юрисдикційної діяльності Конституційного Суду України. Охарактеризовано основні проблеми, які виникають під час здійснення Конституційним Судом України юрисдикційних повноважень. Встановлено, що вирішення цих проблем залежно від їх характеру можливе як внаслідок підвищення правової культури та обізнаності суб'єктів звернення до Конституційного Суду України, так і шляхом внесення змін до нормативних актів, які регламентують процесуальну діяльність Конституційного Суду України. Обґрунтовано та сформульовано практичні пропозиції, спрямовані на вдосконалення конституційного юрисдикційного процесу, зокрема щодо правового регулювання окремих проблемних аспектів цього процесу, які виникають на різних його стадіях, і забезпечення виконання та можливості фактичної реалізації рішень і висновків Конституційного Суду України.

Юхно І. В. Інституціональні засади публічно-управлінської діяльності в умовах конституційного реформування : дис. ... д-ра філософії / Національний технічний університет «Дніпровська політехніка». Дніпро, 2022. 210 с.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретико-методологічних засад, тенденцій та особливостей інституціональних засад публічно-управлінської діяльності в умовах конституційного реформування. У дисертації обґрунтовано виокремлення етапів розвитку суспільних відносин у системі конституційного реформування, розкрито інституціональні й теоретичні засади трансформацій-

ного процесу в державному управлінні, розроблено авторську класифікацію особливостей конституційного реформування в контексті модернізації державного управління в Україні. Систематизовано сучасні підходи до формування комплексного алгоритму реалізації демократичних засад конституційного реформування. Розкрито сутність сучасних тенденцій формування інституціональних засад трансформаційного процесу в системі публічного управління в контексті децентралізації влади в Україні. Розроблено і запропоновано авторську теоретичну концепцію конституційного реформування в контексті взаємовпливу трансформаційних чинників у системі державного управління в Україні, сформульовану на основі традицій державно-управлінських реформ, європейському досвіді публічно-управлінської діяльності.

СТАТТІ ТА НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Мілітарний конституціоналізм: до питань про формування, розуміння і оформлення феноменології. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2022. № 3. С. 6–18.

Загальний конституціоналізм виступає об'єктивним фактором демократичної правової державності та має забезпечити існування людиноцентричної політико-правової системи, в якій фундаментальні права людини мають пріоритетне значення відносно держави. Така транспозиція та побудова пріоритетів і черговості прав не тільки обмежує державну владу в її схильності до етатизму та свавілля, а й встановлює чіткі нормативні межі її функціонування. Найважливішою гарантією існування такої системи є конституція держави, яка, з одного боку, визнає, легалізує, охороняє, захищає, гарантує основоположні права людини, а з іншого — чітко встановлює юридичні обмеження для держави, її органів, посадових і службових осіб. На жаль, у сучасних умовах стан міжнародного миру та міжнародної безпеки, а з ними і вся система міжнародного правопорядку опинилися під загрозою через агресивний збройний напад РФ на Україну, що ставить, об'єктивує та актуалізує питання формування мілітарного конституціоналізму як одного з видів загального конституціоналізму, причому в контексті його різномірного розуміння — починаючи з локального, далі регіонального, національного, макрорегіонального, і закінчуючи глобальним рівнем, що знайде своє місце у феноменології глобального конституціоналізму.

Барабаш О. Соматичні права в системі прав людини: право власності на своє тіло. Право України. 2022. № 2. С. 108–121.

У статті досліджено соматичні права людини крізь призму власності людини на своє тіло. Зазначено, що сучасні культурні тенденції ведуть до суттєвої зміни суспільної системи цінностей. Те, що руйнує суспільство, не має права бути законодавчо закріпленим. Адже традиційна сім'я, соціальний інститут сім'ї є найпершим фундаментом будь-якого суспільства, зокрема громадянського. А законодавча фіксація деяких «соматичних прав» людини призведе якщо не до загибелі інституту сім'ї, традиційних сімейних відносин, то щонайменше до їх деградації. В умовах демографічної проблеми це загрожує знищенням усього суспільства, самої держави як такої. Якщо визнати,

що життя — безцінне, то це не можна застосувати до людського тіла. Законодавчі акти підтверджують, що суспільство вже давно стало призначати ціну за тіло і його органи. Ця практика, на жаль, триває і сьогодні, коли суди і страхові компанії вимагають компенсацію за втрату руки, ноги, ока. Однак фактично ця ціна зовсім не є ціною тіла або його органу, це лише плата або компенсація, що дає можливість жертві жити і лікуватися та частково покарати правопорушника. Сучасне кримінальне право захищає тілесну недоторканність за допомогою покарання того, хто завдає шкоди. Сімейне право захищає цінність фізичної безпеки і благополуччя, забезпечуючи тих, хто піклується про дітей, усім необхідним. Трудове право захищає автономію й добробут людини через встановлення допустимої кількості робочих годин, а також правил безпеки й охорони її здоров'я. Наголошено, що у питаннях права власності на тіло і його частини варто звертатися до цінностей, які не обмежуються лише ринковими інтересами. Цінності мають широкий спектр: від священності людського тіла і до поваги до наших предків, а також бажання служити суспільству. Власність на людські біологічні матеріали та контроль над ними містить у собі безліч незрівнянних між собою цінностей у межах нашого розуміння. Однією з таких унікальних цінностей є людська гідність.

Бесчастний В. М. Конституційні засади організації та здійснення публічної влади в Україні в практиці Конституційного Суду України (окремі аспекти). *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : зб. тез V Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті д-ра юрид. наук, проф., академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Л. П. Юзькова (м. Хмельницький, 17 червня 2022 р.). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 40–43.

У публікації наголошується, що навіть в умовах воєнного стану організація та здійснення публічної влади в Україні мають ґрунтуватися на відповідних конституційних принципах та цінностях, включаючи вимогу щодо можливості обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина тільки в межах приписів частини другої статті 64 Конституції України. Водночас ключовою гарантією захисту конституційних прав і свобод людини як найвищої соціальної цінності є функціонування незалежного Конституційного Суду України та розгляд ним справ у порядку конституційного провадження на засадах правовладдя.

Білокурська О. В., Федорчук М. Д. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава* : зб. наук. пр. Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. 2022. № 46. С. 7–18.

У статті досліджуються питання нормативно-правового регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. Аналізуються положення окремих нормативно-правових актів, ухвалених в Україні в період дії воєнного стану. Особливу увагу приділено деталізації рішень Конституційного Суду України з питань, що стосуються обмежень прав і свобод людини. Наголошено, що права людини можуть обмежуватися із

дотриманням принципів верховенства права, правової визначеності та пропорційності на правових засадах. Висвітлено випадки обмеження окремих особистих, політичних та соціально-економічних прав людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні.

Верба І. О. Доступність правосуддя в умовах воєнного стану як предмет наукового дослідження. *Європейські перспективи*. 2022. № 3. С. 10–15.

У статті розглянуто проблематику доступності правосуддя в умовах воєнного стану. Наголошено, що доступність правосуддя справедливо не лише вважається однією із найбільш актуальних доктринальних проблем правничої науки, а й має суттєве прикладне значення для розвитку громадянського суспільства та правової демократичної соціальної держави в Україні. Проблема доступності правосуддя отримала нові напрями для доктринального пізнання в умовах воєнного стану. Акцентовано, що проблематика доступності правосуддя з'явилась у працях учених ХІХ — початку ХХ століть. Наприкінці ХХ — на початку ХХІ століть вітчизняна правова наука суттєво інтенсифікувала дослідження у сфері доступності правосуддя. У межах юридичної доктрини цій проблематиці вчені приділяли увагу з позицій філософії права, галузевих юридичних наук, теорії судоустрою тощо. Разом із тим майже відсутні загальнотеоретичні дослідження доступності правосуддя у напрямі формування громадянського суспільства в Україні, євроінтеграційних процесів, розвитку інформаційного суспільства. Констатовано фактичну відсутність вивчення доступності правосуддя в умовах воєнного стану, що, з одного боку, видається цілком логічним, однак нинішня українська реальність свідчить про високий запит на дослідження цього напрямку. Підкреслено, що національна судова система так чи інакше призвичаїлася до особливого режиму функціонування, що було викликано пандемією та суттєвими обмеженнями фізичного пересування громадян. Саме інформаційно-комунікаційні технології надали можливість підтримувати належний рівень доступності правосуддя. В умовах воєнного стану подальший розвиток концепції «Електронне правосуддя» сприятиме забезпеченню доступності правосуддя.

Волошенко О. В. Теоретична характеристика категорії «фундаментальні права людини». *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 15–19.

Статтю присвячено теоретичному аналізу фундаментальних прав людини як особливої категорії. Встановлено, що під фундаментальними правами людини слід розуміти основоположні, найбільш важливі, засадничі права. Запропоновано три аспекти виокремлення даної категорії прав людини. Змістовно-ціннісний аспект вказує на зв'язок фундаментальних прав із базовими соціальними цінностями, що зумовлює їх універсальний характер. Ієрархічний аспект визначає місце фундаментальних прав у системі прав і свобод людини, акцентує на їх верховенстві та системотворчій природі. Процесуально-обмежувальний аспект демонструє особливості реалізації фундаментальних прав у контексті функціонування публічно-політичної влади та робить наголос на запобіганні втручання держави у найбільш важливі сфери особистого життя. Досліджено вплив місцевих умов і локальних культур на визнання окремих прав фундаментальними на прикладі діяльності Міжамериканського суду

з прав людини. Наголошено на тому, що в конкретних умовах місця і часу окремі можливості людини набувають особливої актуалізації та потребують підвищеного юридичного захисту і гарантування, що зумовлює розширення каталогу фундаментальних прав людини. Прикладом цього можуть слугувати свобода доступу до інформації та право на приватність («*privacy*»), які протягом останніх десятиліть набули статусу фундаментальних прав. Зроблено висновок, що фундаментальні права людини спрямовані на захист найбільш важливих, базових соціальних цінностей, є підґрунтям формування цілісної системи прав людини та створюють надійний каркас, що захищає особу від надмірного тиску з боку публічно-політичної влади.

Завальнюк І. В. Право на справедливий суд в контексті конституційно-правового реформування судової системи України. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 16–23.

У статті досліджено теоретико-практичні аспекти права на справедливий суд у контексті конституційно-правового реформування судової системи України. Для досягнення забезпечення права на справедливий суд у контексті конституційно-правового реформування судової системи України визначено комплекс таких заходів: підвищення статусу і ролі суду в суспільстві й державі, наділення його повноваженнями, необхідними для виконання завдань, що впливають із Конституції України і норм міжнародного права; створення правових і економічних гарантій незалежної та ефективної діяльності суду; оптимальна структура судової системи, що забезпечує максимальну наближеність судів першої інстанції до населення, наявність ефективних вищих судів, необхідних для реалізації права зацікавлених осіб на оскарження судових постанов, а також для забезпечення правильного й однакового застосування законодавства на всій території України; встановлення належної процедури розгляду справ, що забезпечує доступність суду для всіх зацікавлених осіб, можливість рівноправної участі сторін у змагальному процесі, ухвалення законних та обґрунтованих рішень, їх оскарження та, у разі порушення закону, скасування; забезпечення виконання судових постанов, що набрали законної сили; забезпечення кожній особі за потреби отримання кваліфікованої юридичної допомоги, гарантованої Конституцією України; формування суддівського корпусу, здатного за світоглядом, освітою, моральними, вольовими та іншими якостями виконувати свої конституційні обов'язки; забезпечення підвищення рівня професійної підготовки суддів і працівників апарату судів. Аргументовано, що значущість інституту дисциплінарної відповідальності суддів для досягнення дійсної доступності правосуддя не викликає сумніву, однак, як показує практика, найбільш дієвим заходом є матеріальна відповідальність, адже без цього ефект від вжитих заходів якщо і буде, то вельми короткочасний і не настільки значний. Наголошено, що припинення певного «лідерства» нашої країни за кількістю виявлених Європейським судом з прав людини порушень прав людини є завданням державного престижу, і тому вирішення цієї проблеми відкладати не можна. Акцентовано, що захист порушених прав і свобод громадяни України повинні знаходити в національних органах судової влади та в Конституції України. Визначено напрями конституційно-правового розвитку вітчизняної судової системи в контексті справедливого судочинства:

розроблення законопроектів про компенсації постраждалим від неефективного правосуддя та постраждалим від контртерористичних операцій; реформа судової, судово-виконавчої та пенітенціарної систем; узагальнення рішень Європейського суду з прав людини в контексті масштабного моніторингу стану законодавства і правозастосування в Україні.

Зозуля О. І., Занкевич Н. В. Правовий статус та особливості діяльності Уповноваженого із захисту державної мови. *Форум права*. 2022. № 1. С. 62–75.

Непорушність національного суверенітету та стабільність конституційного ладу в державі не в останню чергу залежить від ступеня та якості правового регулювання мовних відносин. Це вимагає збереження балансу між мовними правами титульної нації та міноритарних меншин, забезпечення збереженості державної мови в реаліях мовного плюралізму, усунення потенційних та реальних загроз щодо її безперешкодного використання на території України тощо. Метою роботи є визначення правового статусу мовного омбудсмена, діяльність якого спрямовано на захист мовних прав та належного використання української мови, з'ясування особливостей його владної діяльності. Встановлено, що Уповноважений із захисту державної мови не є державним службовцем, а це не узгоджується із його фактичним правовим статусом. Діяльність мовного омбудсмена в цілому зосереджується на захисті мовних прав громадян та забезпеченні вільного функціонування державної мови. Однак він повинен захищати мовні права не лише громадян України, а й будь-якої особи, що відповідатиме, зокрема, засадам правової та демократичної держави, яка має обов'язок захищати права кожного. Уповноважений із захисту державної мови входить до системи органів виконавчої влади, має власну сферу відання, що враховується також законодавцем під час формування його владних повноважень. Проведене дослідження засвідчує, що мовний омбудсмен здійснює захисні та контрольно-наглядові функції. Захисна діяльність може бути ініціативною та моніторинговою.

Камінська Н. Розвиток європейського виборчого і референдного права. *ScienceRise: Juridical Science*. 2022. № 3. С. 4–9.

У статті проаналізовано сутність та особливості європейського виборчого та референдного права, з'ясовано тенденції та перспективи їх розвитку в сучасних умовах. Зауважено, що зі створенням розгалуженої системи міжнародно-правових стандартів універсального та регіонального (переважно європейського) рівнів, які гарантують права громадян на участь у виборах і референдумах, активне функціонування Ради Європи, ОБСЄ, ЄС, традиційні демократичні інститути виборів і референдумів вирізняються значною модернізацією та стандартизацією. Поряд із розвитком виборчого і референдного законодавства та відповідного законодавства на національному рівні спостерігається формування європейського виборчого та референдного права. Безумовно, необхідні ґрунтовні дослідження їх природи та сутності, предметно-функціональних та інших характеристик, механізмів реалізації існуючих європейських правових стандартів у цій сфері тощо. Резюмовано, що ризики та загрози, пов'язані зі збройною агресією проти України, відтворенням класичних інститутів народовладдя, на вдосконаленні яких були зосереджені зусил-

ля демократичних держав, а в останні десятиліття й міжнародних організацій, змушують розвивати ефективні інструменти протидії та запобігання маніпуляціям на виборах і референдумах, встановлення відповідальності за такі дії, збільшення загальнообов'язкових (нормативних) актів, а також актів «м'якого права» в цій сфері.

Колісник В. П., Берченко Г. В., Слінько Т. М. Конституційна ідентичність як втілення установчої влади. Вісник Національної академії правових наук України. 2022. Т. 29. № 3. С. 69–88.

У статті з'ясовано сутність концепції конституційної ідентичності, а також її зв'язок із установчою владою. Виокремлюються два основні підходи до розуміння конституційної ідентичності: широкий і вузький. У першому випадку йдеться про сталість певних принципів, інститутів і традицій, що втілюється на нормативному і правозастосовному (судовому) рівнях, у юридичних звичаях і практиці реалізації конституції. У другому випадку йдеться про наявність незмінюваних положень конституції, що поєднується із судовим контролем за змінами до конституції, а також конституційним контролем положень права Європейського Союзу. Багато конституцій захищають свою ідентичність, встановлюючи незмінювані конституційні положення або значно ускладнюючи внесення змін щодо певних принципових позицій. Вочевидь, ці правила покликані захистити конституції від встановленої (*constituted power, pouvoir constitué*) влади. Натомість саме установча (*constituent power, pouvoir constituant*) влада і призначена таку ідентичність конституції створювати або змінювати. За вузького підходу мова може йти іноді також про конституційний судовий контроль права Європейського Союзу. Робиться висновок, що концепція конституційної ідентичності, маючи на меті захистити основні конституційні цінності держав, може стати наріжним каменем взаємовідносин держав-членів із Європейським Союзом, особливо у випадку приходу до влади популістських сил. Останнім часом з'являється дедалі більше критиків концепції конституційної ідентичності, проте стверджується, що альтернативи конституційній ідентичності не існує. Формули «вічності» (*«eternity clause»*) продовжуватимуть існувати в конституціях як втілення установчої влади народу, який ухвалив конституцію, і Європейський Союз має з цим рахуватися. Зловживання ж цією концепцією є скоріше закономірним наслідком правління популістських партій і урядів, проте не причиною для відмови від конституційної ідентичності повністю.

Константий О. В. Проблеми відновлення порушених прав і свобод особи після встановлення Конституційним Судом України неконституційності норм закону. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 9. С. 84–87.

У статті розглянуто проблеми відновлення порушених прав і свобод особи після встановлення Конституційним Судом України неконституційності норм закону, які були застосовані під час вирішення справи. Відзначається, що віднесення законодавцем до повноважень Конституційного Суду України розгляду конституційних скарг стало новим ієрархічно вищим на національному рівні засобом судового захисту основних прав і свобод особи. Наголошено на тому, що чинний механізм інституту конституційної скарги дозволяє

виправляти помилки у застосуванні судами норм законів, які визнаються такими, що суперечать Конституції України. Ухвалення Конституційним Судом України рішень за результатами розгляду справ за конституційними скаргами забезпечує утвердження верховенства права у практиці судів України. Конституційний Суд України запропоновано розглядати таким, що належить до судової влади, автономним органом конституційного правосуддя, який розглядає конституційно-правові спори, формує конституційну доктрину захисту конституційних прав і свобод особи. Досліджено наявну у практиці судочинства проблему щодо вирішення питання можливості перегляду у зв'язку з виключними обставинами судових рішень, які набрали законної сили та не потребують виконання. Запропоновано врегулювати у процесуальних кодексах можливість перегляду остаточних судових рішень на підставі встановлення Конституційним Судом України неконституційності норм закону, які застосовані під час ухвалення судом відповідного рішення, незалежно від умови «якщо рішення суду ще не виконано».

Костецька Т. А. Про електронний парламентаризм в Україні: стратегія впровадження та чинники розвитку. *Правова держава* : щорічник наук. пр. Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. 2022. Вип. 33. С. 314–324.

Статтю присвячено окремим аспектам концептуально визначеної в Україні декілька років тому стратегії розвитку електронної демократії, реалізація якої передбачена на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях. Звертається увага на відповідність теорії і практиці е-демократії розроблених напрямів, поставлених завдань. Впровадження е-парламентаризму є однією з головних складових процесу її розвитку. Підкреслено, що діяльність е-парламенту відповідно до стратегічних завдань фактично була розпочата до повномасштабної російської війни проти України. Вирізняються окремі напрями, механізми вдосконалення форм організації, функціонування Верховної Ради України як е-парламенту, його особливості в умовах воєнного стану.

Кравченко А. П., Товста С. П. Порівняльна конституційна інтерпретація як прояв транснаціоналізації сучасного конституціоналізму. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 63–66.

Наукову статтю присвячено комплексному аналізу порівняльної конституційної інтерпретації як прояву конституційної транснаціоналізації. У статті розглядається досвід застосування порівняльної конституційної інтерпретації і в Україні, і в зарубіжних країнах із різними правовими системами. Розкрито види порівняльної конституційної інтерпретації. З'ясовано переваги та недоліки такого методу тлумачення. Окрему увагу приділено питанням використання порівняльної конституційної інтерпретації, аналізу його використання і в зарубіжній практиці, і Конституційним Судом України, формуванню доктрини дружнього ставлення до міжнародного права. Окрему увагу приділено перевагам прецедентної системи права в аспекті застосування порівняльної конституційної інтерпретації, за рахунок надання свободи вибору судді у питанні аргументації власної позиції. Наголошено, що порівняльна інтерпретація може виявлятися у двох варіантах: використання принципу дружнього

ставлення до міжнародного права та застосування права іноземних держав. Саме другий варіант і викликає найбільше питань у науковців щодо доцільності та легітимності його застосування, з огляду на це в статті приділено окрему увагу аргументації науковцями своєї позиції та контраргументації щодо застосування права іноземної держави для заповнення прогалів у національному законодавстві. Проаналізовано практику Конституційного Суду України з питання використання порівняльної конституційної інтерпретації. З'ясовано, що використання принципу дружнього ставлення до міжнародного права набуло значного поширення в практиці Конституційного Суду України, тоді як методи використання іноземного права використовуються суддями лише під час викладення окремої думки. Зроблено висновок про позитивний вплив порівняльної конституційної інтерпретації на розвиток національного законодавства.

Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм в умовах воєнного стану. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2022. № 3 (21). С. 12–22.

У сучасних умовах воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року, науково-практична парадигма українського конституціоналізму набуває певних модифікацій, спричинених особливостями правового режиму воєнного стану. Так, об'єктивні воєнні загрози зумовлюють такі зміни його практичної парадигми. По-перше, це зміна нормативної основи системи конституціоналізму за незмінності Конституції України. По-друге, це зміни функціонального механізму конституціоналізму, а саме: зміни системи, компетенції та функціональної спрямованості органів публічної влади; тимчасове обмеження прав і свобод людини і громадянина; застосування особливих (надзвичайних) організаційно-правових засобів для забезпечення, захисту та охорони прав людини в умовах війни. По-третє, це необхідність удосконалення ідеологічної складової змісту конституціоналізму — конституційної правосвідомості в аспекті піднесення національної ідеї, національної ідентичності та утвердження національної стійкості українців. Водночас сучасна парадигма українського конституціоналізму містить константи, які є незмінними за будь-яких екстремальних умов, у тому числі вони є постійними і в умовах воєнного стану, а саме — це цілеспрямованість (на утвердження прав і свобод людини) та принципи сучасного українського конституціоналізму, що відповідають загальнолюдським та європейським цінностям.

Лялюк О. Ю. Військові та військово-цивільні адміністрації в системі територіальної організації влади в Україні: компаративний аналіз. Проблеми законності. 2022. Вип. 157. С. 6–19.

Досліджено питання конституційно-правового статусу військових і військово-цивільних адміністрацій та проблеми їх територіальної організації, проведено їх порівняльну характеристику. Проаналізовано недоліки правового регулювання територіальної основи діяльності військових та військово-цивільних адміністрацій, розглянуто питання їх взаємодії з іншими органами публічної влади.

Марцеляк О. В. Основні завдання вітчизняної конституційної реформи у сфері децентралізації публічної влади. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17 червня 2022 р.) / Львівський національний університет імені Івана Франка ; за наук. ред. О. В. Батанова, Д. Вацінкевича, Р. Б. Бедрія. Львів ; Київ ; Щецин, 2022. С. 27–34.

Зазначено, що реформа з формування ефективного місцевого самоврядування та оптимізації системи територіальної організації публічної влади на новій територіальній основі можлива тільки шляхом внесення відповідних змін до Конституції України, які конституують: 1) оновлений статус громад, що мають виступати як первинний суб'єкт місцевого самоврядування і юридична особа, та органів місцевого самоврядування; 2) розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади, в тому числі щодо повноважень територіальних органів центральних органів виконавчої влади, їхніх підрозділів з урахуванням принципу субсидіарності та нової територіальної основи; 3) впровадження збалансованої бюджетної моделі надходжень та витрат органів місцевого самоврядування на виконання власних і делегованих повноважень; 4) реформатування місцевих державних адміністрацій, заміна інституту голів обласних та районних держадміністрацій із широкими повноваженнями на інститут префектів із наглядово-координувальними функціями, із переданням значної частини повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування на місцевому й регіональному рівнях; 5) створення сприятливих правових умов для залучення жителів громад до прийняття управлінських рішень на місцях, розвиток різноманітних форм місцевої демократії; 6) організацію адміністративно-територіального устрою країни, в основі якої має бути відображений поділ території держави на відповідні адміністративно-територіальні одиниці (громади, райони, регіони), що створюватиме умови для формування найефективнішої системи публічної адміністрації, заснованої на врахуванні географічних, демографічних, економічних, соціальних, культурних та інших особливостей територіальних одиниць, і максимально відповідатиме потребам населення. На думку автора, такі зміни до вітчизняного Основного Закону відповідають європейським та міжнародним стандартам і дадуть змогу забезпечити спроможність місцевого самоврядування та побудову ефективної системи територіальної організації влади в Україні.

Марчук М. І., Гудзь Л. В. Місцеві вибори у країнах Європейського Союзу та Україні: порівняльна характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 70. С. 119–123.

У статті проведено порівняльний аналіз виборчого законодавства країн Європейського Союзу та України на місцевому рівні, на основі цього аналізу напрацьовано пропозиції щодо вдосконалення виборчого законодавства України з урахуванням досвіду Європейського Союзу. Основні форми безпосередньої демократії у більшості країн-членів Європейського Союзу та в Україні закріплено на конституційному рівні, а порядок підготовки і проведення виборів регулюють спеціальні закони про вибори. На думку авторів, вітчизняне виборче законодавство

переобтяжене деталізованими нормами щодо процедурних аспектів, на відміну від законодавства країн Європейського Союзу, де набагато більше уваги приділяється питанням прозорості партійних фінансових фондів та фінансування виборчих кампаній, а також захисту інтересів національних меншин. Охарактеризовано основні способи реалізації права голосу не за місцем включення до списків виборців у країнах-членах Європейського Союзу: голосування за відкріпними посвідченнями на спеціально визначених дільницях, голосування на території дипломатичних і консульських представництв, голосування поштою, голосування за довіреністю, голосування за місцем перебування, голосування через Інтернет, дистанційне голосування. Зазначено, що норми, в яких закріплено інститут грошової застави, є дискримінаційними, оскільки порушується принцип рівності виборчого права і створюється ситуація, за якої з політичної арени усуваються кандидати за майновим критерієм. З метою приведення у відповідність законодавства України до міжнародних стандартів, які встановлені Європейським Союзом, автори пропонують: надати право голосу на місцевих виборах громадянам інших держав або особам без громадянства, які постійно проживають на території відповідної територіальної громади і постійно сплачують місцеві податки та збори, мають спільні місцеві інтереси, пов'язані побутом, інфраструктурою, спілкуванням, відпочинком тощо; запровадити електронне голосування; не застосовувати інститут грошової застави на місцевому рівні; запровадити індивідуальне (партійне) гендерне квотування за прикладом Франції.

Пухтинський М. Конституційно-правовий вимір багаторівневого врядування. Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри : матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Одеса, 29 квітня 2022 р.) / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 103–108.

Сучасна трансформація територіального врядування через реформу адміністративно-територіального устрою, децентралізацію публічної влади, розбудову спроможного місцевого самоврядування має виняткове значення для збереження цілісності, суверенітету України, її унітарної організації. Власне, адміністративно-територіальна реформа, проведена на засадах децентралізації, субсидіарності щодо надання якісних послуг населенню, передання значного обсягу повноважень та фінансових ресурсів територіальним громадам, покликана вдосконалити та зміцнити унітарний устрій України. Процес трансформації територіального врядування має забезпечуватися відповідними фінансово-економічними, організаційними, кадровими, правовими механізмами, які супроводжують децентралізацію публічної влади на територіальному рівні її організації. Багаторівневе врядування, врядування на державному, регіональному, субрегіональному, громадівському рівнях із залученням міжнародної складової створює синергетичні можливості для відновлення України, подолання наслідків військової руйнації, задіяння демократичного потенціалу розвитку.

Речицький В. Конституція, конституційна доктрина, конституційний процес і війна. Український часопис конституційного права. 2022. № 2. С. 53–58.

Із початком повномасштабної російської агресії виникло чимало питань у сфері конституційного права. Низка проблемних моментів не лише зали-

шається відкритою, а й розширюється. Зокрема, в умовах воєнного стану актуальним є співвідношення між чинними нормами Конституції України та конституційною доктриною. Не менш важливим є пошук відповідей на питання щодо типу демократії в Україні, права на свободу вираження поглядів, державної власності на землю, взаємодії суспільства та держави тощо. Зміни в громадянському суспільстві, що спричинені подіями війни, неминучі. Без сумніву, про завершеність українського конституційного процесу поки не йдеться. Сьогодні офіційна конституційна доктрина України знаходиться під впливом як американської і європейської конституційної парадигми, так і внутрішніх умов. Обставини війни на практиці зумовили відхід від усталених норм права. Зокрема, право на вільне придбання й володіння вогнепальною зброєю, яке активно пропагується вищими посадовими особами, реалізувалось у вигляді роздачі зброї членам територіальної оборони, заборона цензури поєднується з вилученням із продажу російськомовної літератури. Активно обговорюється примусове позбавлення українського громадянства, применшення фундаментальної ролі приватної власності та інші наслідки сучасних обставин у державі.

Сінкевич О. До питання кодифікації законодавства України про референдуми. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 2. С. 23–27.

Констатовано, що прийняття Виборчого кодексу України слід вважати однією з центральних та найважливіших подій, коли йдеться про систематизацію національного конституційного законодавства. Проте залишаються майже не врегульованими на державному рівні питання, пов'язані з організацією та проведенням референдумів, — і всеукраїнських, і місцевих. Узагальнена теза щодо того, що порядок організації та проведення референдумів доцільно регламентувати в межах Виборчого кодексу України, не є новою у національній юридичній літературі. Однак із прийняттям Виборчого кодексу України вона майже не отримує додаткової аргументації, що навряд чи спряє подальшому вдосконаленню конституційного законодавства України. Метою статті є деталізація цієї тези. Зазначено, що кодифікація положень про вибори та референдуми у межах Виборчого кодексу України матиме низку переваг. Перудсім — це можливість організації та проведення всеукраїнських і місцевих референдумів. Запропоновано взяти до уваги і так звані «родові» переваги, які має кодифікація у цілому. А саме — це усунення дублювання й суперечностей у нормативно-правових актах, надання правовому регулюванню відповідного інституту права цілісності та повноти, упорядкування галузевого законодавства шляхом укрупнення його актів (а отже, зменшення їх кількості), сприяння стабільності законодавства (за статистикою, у перше десятиріччя після прийняття кодексів до них вноситься небагато змін та доповнень). Узагальнено, що в історії систематизації українського виборчого законодавства були спроби включити положення про референдуми до виборчого кодексу, однак вони не мали успіху. Проте зауваження щодо назви «Виборчий кодекс» у разі, якщо до проекту включалися також і положення про референдуми, в юридичній літературі висловлено не було. Тому слід вважати цілком можливим включення положень про референдуми до Виборчого кодексу України.

Софінська І. Д. Конституційна скарга як інструмент гарантування фундаментальних принципів конституціоналізму. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 1. С. 52–58.

У статті розглянуто інститут конституційної скарги як дієвий інструмент та механізм захисту порушених конституційних і конвенційних прав і свобод людини. На думку авторки, інституційні виклики сьогодення та загрози ефективного застосування цього конституційно-правового інституту можуть бути подолані завдяки запропонованим у статті доповненням чинного законодавства України у сфері конституційної юстиції, враховуючи значні здобутки світової правничої спільноти, фундаментальні конституційні цінності та загальноприйняті міжнародні стандарти захисту прав людини.

Томкіна О. О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 112–119.

Статтю присвячено актуальній проблемі реалізації в Україні конституційного принципу верховенства права у сфері законодавчої діяльності. Здійснено теоретико-правовий аналіз цього принципу в зазначеній сфері, сутності, змісту і форми «правового закону». У статті констатовано, що недостатній, а подекуди низький рівень якості законів негативно позначається на ефективності дії норм права, несе у собі потенційні і реальні ризики порушення прав людини, які, по суті, виступають єдиним критерієм перевірки законів на відповідність принципу верховенства права — засадничого конституційного принципу, що визнається і діє в Україні. Підкреслено, що, попри різні доктринальні підходи стосовно інтерпретації принципу верховенства права («поелементний», «інтегральний» тощо), він посідає загальнозасадниче місце в конституційному правовому полі. Верховенство права — один із основних критеріїв конституційності законів, тому стан реалізації принципу верховенства права у законодавчій діяльності відіграє велике значення для юридичної оцінки на їх конституційність. Аналіз показав, що «узагальнений смисл принципу верховенства права» у сфері законодавчої діяльності розкривається насамперед через категорію правового за змістом і формою закону. Тобто дія принципу верховенства права спрямована на ухвалення відповідно до чітко регламентованої процедури правових законів, зміст і цілі яких визначаються правами людини. Зроблено висновок, що принцип верховенства права зобов'язує державу визнавати природні права людини як атрибутивні властивості особистості, дотримуватися та захищати їх. Саме права людини є межами публічної влади та її розсуду, які (межі) не можуть бути нею подолані без ризику втрати своєї легітимності.

Чиркін А. С. Нормотворчість органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. / НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України. Харків : Право, 2022. Вип. 43. С. 141–153.

У статті висвітлено нормотворчу діяльність органів місцевого самоврядування під час воєнного стану в Україні. Акцентовано, що основним вектором нормотворчості місцевого самоврядування у відповідний час були безпекові питання і соціальна сфера.

МОНОГРАФІЇ, МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЙ ТА ІНШІ ВИДАННЯ

Застосування судами Конституції України: доктрина і практика / О. Ю. Водяніков, О. В. Грищук, В. В. Лемак, Д. Г. Михайленко, О. В. Совгіря [та ін.] ; упоряд.: А. А. Єзеров, Д. С. Терлецький. Київ : ВАІТЕ, 2022. 603 с.

Видання охоплює розвідки максимально широкого діапазону теоретичних та практичних питань, які постають під час застосування судами Конституції України — акта найвищої юридичної сили, норми якої є нормами прямої дії. Окрему увагу присвячено функціональній взаємодії судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України в контексті судового захисту конституційних прав і свобод особи. Публікацію відзначено дипломом за I місце у Конкурсі імені Святого Володимира на краще науково-правниче видання у номінації «Конституційне право; муніципальне право».

Кабанов О., Заярний О., Мироненко В. Довідник із громадянських (особистих), політичних та інших прав людини в умовах воєнного стану. Київ, 2022. 185 с.

Публікація стане в нагоді кожному, хто не знає, як реалізувати свої права в умовах дії правового режиму воєнного стану, а також правозахисникам, представникам громадських організацій, працівникам органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, усім, кого цікавлять питання реалізації та дотримання прав людини.

Камінська Н. В., Назарко Ю. В. Конституційне право на охорону здоров'я в Україні та державах Європейського Союзу: порівняльно-правове дослідження : монографія. Київ : КНТ, 2022. 282 с.

У монографії комплексно досліджено конституційне право на охорону здоров'я, зокрема його регламентацію та реалізацію в Україні та державах Європейського Союзу. Проаналізовано відповідну теоретичну основу, доктринальні джерела та методологічний інструментарій, міжнародно-правові стандарти права на охорону здоров'я, конституційно-правове регулювання права людини і громадянина на охорону здоров'я в Україні та державах Європейського Союзу. Сформульовано висновки, рекомендації та пропозиції у цій сфері, зокрема зміни та доповнення до національного законодавства України, спрямовані на вдосконалення забезпечення конституційного права людини і громадянина на охорону здоров'я.

Конституції країн світу: Латвійська Республіка, Литовська Республіка, Естонська Республіка : переклад з офіційного тексту / О. В. Коротюк, О. В. Лавринович. Харків : ОВК, 2022. 162 с.

У книзі представлено повні тексти конституцій Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Естонської Республіки у чинній редакції. Текст викладено українською мовою.

Конституції країн світу: Республіка Сербія, Республіка Косово, Республіка Албанія, Чорногорія : переклад з офіційного тексту / О. В. Коротюк, О. В. Лавринович. Харків : ОВК, 2022. 324 с.

У книзі представлено повні тексти конституцій Республіки Сербія, Республіки Косово, Республіки Албанія, Чорногорії у чинній редакції. Текст викладено українською мовою.

Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану : матеріали наук. семінару (23 червня 2022 р.) / упоряд.: М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 315 с.

Збірник містить тези доповідей та повідомлень щодо проблем ефективного забезпечення прав і свобод людини в умовах воєнного стану. Особливу увагу приділено особливостям реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану.

Основні права людини: німецько-український правовий вимір : монографія / Р. С. Мельник, О. В. Грищук, М. В. Савчин [та ін.] ; за ред. Р. С. Мельника. Одеса : Гельветика, 2022. 403 с.

Монографія висвітлює низку теоретичних та практичних питань у царині прав людини. Читачам пропонується авторський погляд на сталі наукові концепції та конструкції, які піддано фаховому переосмисленню. У підґрунтя роботи покладено німецьку доктрину прав людини, яку було адаптовано до українських реалій праворозуміння та правозастосування.

Парламент : часопис. 2021–2022. Вип. 1 : Парламентська обструкція у світі та в Україні / В. Скрипець ; Лабораторія законодавчих ініціатив. Київ, 2022. 75 с.

Навесні 2020 року Верховна Рада України IX скликання зіштовхнулася з цікавим явищем: депутати меншості, строго слідуючи нормам Регламенту Верховної Ради України, змогли на декілька тижнів паралізувати роботу парламенту. Щоб протистояти такому явищу, депутатам більшості довелося винаходити нові положення Регламенту та вдаватися до вельми оригінального трактування старих. Таке явище не є автентично українським, а українські депутати меншості не є ні винахідниками, ні віртуозами у своїй діяльності з блокування роботи. Читачам пропонується почати свою подорож цим дослідженням із вирішення термінологічної плутанини, опинитися у найкращому клубі Лондону, побачити нове обличчя ірландської боротьби за незалежність, довідатися, що робив Марк Твен в імперському Відні, заспівати українські пісні у великих та малих сеймах, переосмислити морально-етичну сторону блокування парламенту, зрозуміти, чому ісландські міністри не люблять ходити до Альтінгу, нарешті пізнати 10 способів заблокувати роботу парламенту та 5 способів її розблокувати. Після цього, у другій частині дослідження, читачі зможуть розібратися в усіх тонкощах Регламенту Верховної Ради України та стати справжніми бійцями українського парламентського фронту.

Права людини та публічне врядування в сучасних умовах : матеріали V Міжнародного правничого форуму (м. Чернівці, 10 червня 2022 р.) / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці : Технодрук, 2022. 323 с.

Збірник містить матеріали доповідей учасників V Міжнародного правничого форуму «Права людини та публічне врядування в сучасних умовах», який відбувся у Чернівцях 10 червня 2022 року. Міжнародний форум присвячено проблемам правового регулювання прав людини та публічного врядування в сучасних умовах.

Тертишник В. М. Конституція України. Науково-практичний коментар. Київ : Алерта, 2022. 430 с.

У цій роботі розкрито положення чинної Конституції України та питань їх реалізації з урахуванням Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, а також міжнародних правових актів, рішень Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини. Ґрунтовно розкрито доктринальні питання правової держави, проблеми реалізації принципу поділу влади та формування механізмів стримувань і противаг, розвитку системи гарантій прав і свобод людини, вдосконалення інститутів правничої допомоги та захисту, забезпечення правосуддя. Проаналізовано проблеми верховенства права, юридичної визначеності та конкуренції правових норм. Значну увагу приділено реалізації стратегічної мети суспільства — розбудові суверенної, незалежної, соціальної правової держави. Внесено пропозиції щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування.

Україна на сучасній геополітичній шахівниці світу: феноменологічний та конституційно-правовий аналіз : матеріали міжнар. круглого столу (м. Ужгород, 14 липня 2022 р.). Ужгород : Ужгородський національний університет, 2022. 120 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень міжнародного круглого столу «Україна на сучасній геополітичній шахівниці світу: феноменологічний та конституційно-правовий аналіз», яка відбулася на базі юридичного факультету Ужгородського національного університету 14 липня 2022 року.

Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії : матеріали міжнар. круглого столу (м. Ужгород, 27 червня 2022 р.). Ужгород : Ужгородський національний університет, 2022. 133 с.

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень міжнародного круглого столу «Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії», який відбувся на базі Ужгородського національного університету 27 червня 2022 року.